

ТЕРМІНОЛОГІЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЛАНДШАФТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Григорій ДЕНИСИК, Богдан ДЕНИСИК

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Вінниця, Україна

Abstract. *The article reveals current issues of interdisciplinary landscape research.*

Key words: *Landscape science, terminology, research.*

З розвитком міждисциплінарних ландшафтознавчих досліджень наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. (антропогенне ландшафтознавство, екологія, геохімія і геофізика ландшафтів тощо) та належних їм підходів і методів пізнання сучасних ландшафтів, розвивається й відповідна термінологія. Звичайно, цей розвиток не позбавлений певних перешкод і ускладнень. Це виявляється: у перенасиченні тексту малозрозумілими й зайвими термінами; у не виправданому залученні термінів з інших, навіть не суміжних наук; у вигадуванні нових назв для явищ і понять, що вже мають узвичаєні терміни.

Уже давно, у нас пишуть про потребу очистити термінологію від слів-покручів, непотрібних росіянізмів та англіцизмів, ширше застосовувати питомі словотвірні моделі. Ще у 1908р. І. Огієнко у книзі «Українська граматична термінологія» зазначав: «... у нас що не письменник то свій власний правопис, що ні вчений – своя власна термінологія» [5]. Ця думка не лише не втратила актуальності, але й набуває з кожним роком більшої гостроти. На жаль, це стосується й антропогенного ландшафтознавства, де з недавніх пір поряд із уже усталеними термінами і поняттями почали вживати різноманітні словосполучення з однаковим значенням. Розпочалися так звані «ігри у нові слова» [2]. В антропогенному ландшафтознавстві розглянемо ці «ігри» на прикладі окремих назв і понять, що вже мають узвичаєні терміни. Серед них термін селитебний ландшафт, який уже давно має загальне визначення і широко використовується в дослідженнях антропогенних ландшафтів. Однак, є й інші назви заселених людьми територій. Так, поряд із уже усталеним терміном «селитебний ландшафт» починає вживатися словосполучення «сельбищний ландшафт», при цьому обидві назви мають однакове значення – «заселена територія».

Перший аргумент проти вживання пізнішого терміну «селитебний ландшафт» базується на одному з головних принципів термінології: якщо новий термін є, а нового поняття за ним немає, то це не більше, ніж гра у слова. Одна з найважливіших вимог до розвитку термінології – не замінювати без доконечної потреби вже усталені назви. Усталеною вважається назва, письмово зафіксована відповідним словником (фаховим чи тлумачним) або енциклопедією (також фаховою чи загальною). Найавторитетнішим арбітром у цій суперечці є статті у «Географічній енциклопедії України» під назвою: «ландшафт селитебний» [1, с. 256-257], «селитебна зона» [4, с.172-173], і відсутність у них будь-яких словосполучень з прикметником «сельбищний». Академічні словники та енциклопедії – це взірці нормативності, правильності мови. Нове запозичення дістає права громадянства лише тоді, коли його включено до такого видання.

Другий аргумент «проти» полягає у тому, що жодна терміносистема не повинна плодити назви-синоніми. Такі лексичні явища, як синонімія, омонімія, паронімія, тобто будь-яка варіативність, яка доречна й бажана у художньому стилі, недопустима у сфері термінології, тому що порушує головну ознаку терміну – його смислову прозорість, чіткість, однозначність. Найкращим виходом з такої ситуації є прибирання одного із синонімів – зазвичай того, який виник пізніше. Аксиома ідеальної термінології твердить: 1=1, тобто «одне поняття має один мовний знак для вираження» і навпаки – «одне слово мусить називати лише одне поняття».

Отже, дотримання основних принципів термінології вимагає категоричного вибору між «селитебний» і «сельбишний». Допускати рівноправне вживання обох назв – означає свідомо долучатися до руйнування системи ландшафтознавчої термінології. І у цьому протистоянні беззаперечні переваги на боці першого терміну як такого, що виник значно раніше і головне – зафіксований фаховими академічними виданнями України.

Крім того, новостворений термін має легко вимовлятися, бути милозвучним, як цього потребують орфоепічні норми нашої мови. Це досягається шляхом рівномірного поєднання у складі приголосних і голосних звуків, чому не відповідає слово «сельбишний», яке вимовляється [сел'бишний], тобто має збіг спочатку 2-х, а потім – 3-х приголосних в основі, що нетипово і небажано для української мови. За такої будови і вимови цей термін позбавлений перспективи увійти у міжнародну термінологічну систему, а це обов'язково має враховуватися при створенні нової термінологічної назви.

Отже, аргументи проти поширення термінологічної сполуки «сельбишний ландшафт» досить вагомі: це порушення як загальномовних, так і власне термінологічних вимог до новоутворень. Ці порушення навряд чи можуть компенсувати «російське» походження слова «селитебний», яке досить прозоро пов'язане з мотивуючим його словом «селити(ся)», просте у написанні й вимові, добре відоме фахівцям з географії, занесене у енциклопедію, широко вживається у наукових монографіях, статтях, дисертаціях з ландшафтознавства. І немає ніякої користі в тому, щоб засмічувати й так далеку від досконалості ландшафтознавчу термінологію синонімами-дублікатами. Корисно, навпаки, позбуватися ідентичних за змістом, але різних за формою назв, аби терміносистема працювала краще й ефективніше. Критичні зауваження щодо назви «селитебні», терміну «селитьба», як російськомовних, не є обґрунтованими. «Селитьба» – слово староруське і його правомірно використовувати як в українській мові загалом, так і в ландшафтознавих дослідження зокрема» [3, с. 5].

Список використаних джерел:

1. Гриневецький В.Т. Ландшафт селитебний. Географічна енциклопедія України. В 3-х т. К. «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 1990. Т.2. С. 256-257.
2. Денисик Г.І. «Ігри в нові слова» в ландшафтознавстві. Ландшафти і сучасність. Збірник наукових праць. Київ-Вінниця. Вид-во: «Гіпаніс». 2000. С. 62-64.
3. Денисик Г.І., Кізюн А.Г. Сільські ландшафти Поділля: монографія. Вінниця ПП «ТД «Едельвейс і К». 2012. 200с.
4. Ключниченко Є.Є. Селитебна зона. Географічна енциклопедія України. В 3-х т. К. «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 1993. Т.3. С. 172-173.
5. Огієнко І. Українська граматична термінологія. Київ. Б.В. 1908. 136с.